

УДК 378. 1
378. 4

Рекомендовано до друку Рішенням Вченої ради Інституту вищої освіти України
Протокол № 10 від 24 листопада 2008 р.

Рекомендовано до друку Рішенням вченої ради факультету психології
Київського національного Університету імені Тараса Шевченка
Протокол № 5 від 18 листопада 2008 р.

Редакційна колегія випуску:

Кремень В. Г., Губерський Л. В., Савченко О. Я., Маноха І. П., Луговий В. І.,
Мадзігон В. М., Ляшенко О. І., Євтух М. Б., Скопенко В. В., Степко М. Ф.,
Невмержицький О. А., Євтух В. Б., Ткаченко В. М., Корольов Б. І.,
Михальченко М. І., Онкович Г. В., Корсак К. В., Бобров В. Я.,
Левшин М. М., Чуйко О. В.

Відповідальний редактор випуску:

Маноха І. П.

Вища освіта України – Додаток 3, том III (10) – 2008 р. – Тематичний випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору – 620 с.

У тематичному випуску часопису “Вища освіта України” розміщені наукові статті фахівців з питань вищої освіти, присвячені актуальній проблемі входження України до європейського освітнього простору.

Перспективи євроінтеграційних процесів у сфері вищої освіти, вимоги Болонського процесу та питання готовності України відповідати цим вимогам, моніторинг якості освіти, стандарти європейського освітнього простору та завдання, що стоять перед вищою освітою України сьогодні – ось далеко не повний спектр проблем та питань, до висвітлення та спроби розв'язання яких звертаються автори випуску. У центрі уваги також питання управління якістю освіти, перспективи запровадження механізмів сучасного освітнього менеджменту, а також – умови й напрями оптимізації та розвитку вищої освіти України в сучасних умовах.

Для фахівців-освітян, науковців, дослідників психолого-педагогічних та управлінських проблем розвитку освітньої справи в Україні та за її межами.

- © Інститут вищої освіти АПН України, 2008 р.
- © Факультет психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2008 р.
- © Видавництво “Гнозис”, 2008 р.

ТЕМАТИЧНИЙ ВИПУСК

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Додаток 3, том III (10), 2008 р.

Тематичні рубрики випуску:

Управління якістю освіти: стандартизація та інноваційність

Болонський процес і перспективи розвитку вищої освіти в Україні, Європі та світі

Психологічні та організаційні умови запровадження європейських стандартів вищої освіти в Україні

Моніторинг якості освіти: засоби, технології та перспективи

Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні засоби реалізації в Україні, Європі та світі

Новітні засоби навчання: проблеми впровадження та стандартизації

"Укорінене зі шкільних років уявлення про те, що модель може бути лише математичною, є глибоко помилковим. Модель може бути сформульована і природною мовою" [2, 169].

Розглянемо експертизу як спосіб соціального прогнозування. Особливим способом прогнозування є експертиза. В педагогічному проектуванні вона застосовується не лише для вирішення завдань прогнозного обґрунтування, але і всюди, де доводиться займатися питаннями з низьким рівнем визначеності параметрів, які підлягають вивченню. Педагогічний проект піддається експертизі під час усієї його розробки та здійснення.

Аналіз праць із проблеми моделювання та управління навчально-виховною діяльністю у вищих навчальних закладах розкриває пріоритетну роль прогнозування в діяльності як професорсько-викладацького складу, так і в діяльності адміністрації. Існуючі види та запропоновані форми складання соціально-педагогічного прогнозу доводять, що він не став педагогічною технологією, що зумовлює необхідність пошуку раціональних підходів до використання традиційних і нових методів прогнозування результатів педагогічної діяльності як однієї умови її удосконалення.

Література:

1. Бестужев – Лада И. В. Нормативное социальное прогнозирование: возможные пути реализации целей общества. – М.: Наука, 1987. – С. 57 – 62.
2. Лейбин В. М. Модели мира и образ человека: Критический анализ идей Римского клуба. – М.: Политиздат, 1982. – С. 14 – 15.
3. Луков В. А. Социальное проектирование: учебное пособие. – М.: Издательство МГУ: Флинта, 2007. – 240 с.
4. Регуш Л. А. Психология прогнозирования: успехи в познании будущего. – СПб.: Речь, 2003. – 352 с.
5. Современное социальное управление: Курс лекций / В. Н. Иванов, В. И. Патрушев, А. О. Доронин и др. – М., 2000. – С. 91 – 107.
6. Управление проектами / Под общ. ред. В. Д. Шапиро. – СПб.: Два Три, 1996. – 610 с.

ВОРОВКА М. І.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педгоіки і педагогічної майстерності, Мелітопольський державний педагогічний університет, м. Мелітополь

ПЕТРУЧЕНЯ Г. Г.,

старший викладач кафедри педгоіки і педагогічної майстерності, Мелітопольський державний педагогічний університет, м. Мелітополь

МОНІТОРИНГ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ОСВІТИ

В статті йдеться про освітній моніторинг, як педагогічну категорію, розглянуто його рівні, функції, етапи. Схарактеризовано оцінювання та його основні типи, проаналізовано взаємозв'язок моніторингу та оцінювання, однієї з управлінських функцій. Ключові слова: моніторинг, освітній моніторинг, психолого-педагогічний моніторинг, оцінювання, типи оцінювання.

В статье рассмотрено образовательный мониторинг, как педагогическую категорию, его уровни, функции, этапы. Охарактеризовано оценивание и его основные типы, проанализирована взаимосвязь мониторинга и оценивания, одной из управленческих функций. Ключевые слова: мониторинг, образовательный мониторинг, психолого-педагогический мониторинг, оценивание, типы оценивания.

The article tells about the educational monitoring as a pedagogical category; its levels, functions and stages are investigated. The description of the estimating as one of the management functions and its basic types is given according to the analysis of monitoring and estimating correlation. Key words: monitoring, educational monitoring, psychological monitoring, pedagogical monitoring, estimating, types of estimating.

Останніми десятиліттями моніторинг та оцінювання набули широкого визнання й стали однією з традиційних інструментів управлінської діяльності в багатьох країнах світу.

Поняття "моніторинг" прийшло в педагогіку з екології та соціології. В екології моніторинг – це безперервне слідування за станом довкілля з метою попередження небезпечних впливів по важливим параметрам. В соціології моніторинг – це визначення величини кількості показників, що відображають стан соціального середовища [5, С.50].

Методи моніторингу вперше стали застосовуватися в практиці природничих наук (грунтознавство, біологія, зоологія, екологія, метеорологія, медицина тощо). Пізніше сфера використання технологій моніторингу надзвичайно розширилася і напрацьовані методи перейшли до інших наук: соціології, економіки, політології, теорії управління.

Оприлюднення даних моніторингу й особливо оцінювання стратегій, програм, проєктів сприяє формуванню "зворотної реакції" бізнесу, громадськості, які мають змогу висловити власну позицію щодо результативності програмованої діяльності урядових структур різних рівнів 8, С.3 .

Освітній моніторинг – це система організації збирання, зберігання, опрацювання і розповсюдження інформації про діяльність педагогічної системи, яка забезпечує безперервне слідування за її станом і прогнозування її розвитку 1, С.43 .

Освітній моніторинг – категорія педагогічна, оскільки він не контролює загальні положення теорії інформації, а перекладає їх на мову педагогіки та психології 4, С.220 . Педагоги-теоретики розкривають і конкретизують положення теорії інформації засобами науки, а педагоги-практики реалізують моніторинг в практичній діяльності, вирішуючи його завдання. Будь-який складний об'єкт в наш час, яким є і освітній моніторинг, може розглядатися лише з позиції системного підходу. Слід враховувати, що ця система функціонує в діяльності.

Огляд реальної картини формування і функціонування освітнього моніторингу дозволяє в рамках системного уявлення про нього відокремити рівні, ієрархія яких представлена в такому вигляді:

1. Внутрішньошкільний рівень. На цьому рівні освітній моніторинг фіксується у вигляді загального системного уявлення про діяльність школи (системи) по досягненню поставленої мети, а також про діяльність кожного вихованця. Крім того на цьому рівні відпрацьовується проєктивна інформація та інструментарій.
2. Муніципальний рівень. Тут формуються уявлення про діяльність муніципальної системи освіти в цілому і її елементах в порівнянні один з одним, з урахуванням специфічних функцій кожного елемента (ліцеї, коледжі...). Виробляється прогноз про розвиток системи освіти на цій території взагалі.
3. Регіональний рівень. На цьому рівні освітній моніторинг фіксує уявлення про діяльність регіональної системи освіти в цілому і її елементах в порівнянні один з одним, а також з урахуванням специфічних функцій шкіл різного типу.
4. Державний рівень. Розвертається уявлення про діяльність державної системи освіти і відпрацьовується прогноз за аналогією з регіональним рівнем.

Розглянемо освітній моніторинг за характеристиками системи, тобто за змістом, функціями, структурою 2, С.132 . Зміст освітнього моніторингу є педагогічною інтерпретацією інформації про діяльність педагогічної системи. Виходячи з цього, перекладемо загальні положення в педагогічні критерії:

- Джерела інформації. Виходячи з того, що об'єктом спостереження є той, хто навчається, то він і має бути основним джерелом інформації. На кожному рівні отримана інформація узагальнюється, і тоді в ролі джерела виступає група, освітній заклад, регіон.
- Опрацювання інформації. Відбувається на кожному рівні, з урахуванням його специфіки, для отримання узагальнення та аналізу.
- Зберігання інформації. На кожному рівні зберігається необхідна інформація для порівняльного аналізу і проєктування.

Рівні інформування інформації. Приймають інформацію всі рівні, кожен за своїми функціями.

Функції освітнього моніторингу на кожному рівні набувають специфічних характеристик. Структура освітнього моніторингу визначається функціями його елементів. Вона визначає зв'язок між елементами моніторингу на кожному рівні його формування.

Структура інформації про того, хто навчається складається з двох частин: психологічного розвитку та засвоєння змісту освіти. Ці частини також можна включити до характеристик освітніх систем всіх рівнів. Розглянемо детальніше внутрішкільний моніторинг. Він складний за своєю структурою і також має кілька рівнів. Перший рівень – моніторинг вихованців, тих, кого відслідковують. Другий – рівень педагога, психолога (методичний аналіз інформації – виявити порушення в розвитку особистості, прийняти рішення про побудову корекційних заходів, проаналізувати особливості взаємовідносин педагога-вихованець). Третій рівень – підсумковий. Виведення інформації в найкращий узагальненому вигляді, щоб на тій основі скласти цілісну уяву про якість освітнього виховного процесу.

В рамках внутрішньшкільного рівня освітнього моніторингу проводиться виявлення і оцінювання проведених педагогічних дій. При цьому забезпечується зворотній зв'язок, який дає можливість про підпорядкованість фактичних результатів діяльності педагогічної системи її виховній меті. Те, що кінцева мета не завжди співпадає з поставленою (в тій чи іншій мірі) ситуація звичайна, але її не завжди враховують практичні працівники освіти.

Завдання полягає саме в тому, щоб правильно розрахувати ступінь, напрям і прикмети відхилень. Ці відхилення викликані впливом на педагогічну систему різних зовнішніх і внутрішніх факторів (3, С.112). Моніторинг саме і пов'язаний з виявленням і регулюванням впливів факторів зовнішнього середовища та внутрішніх факторів самої педагогічної системи.

Сутність підходу до розгляду педагогічного моніторингу можна визначити в залежності таких аспектів: соціальної сутності, педагогічної приналежності і системно-діяльнісного способу його розгляду. Соціальна сутність освітнього моніторингу визначається тим, що він слугує головним засобом контролю і урахування передачі соціального досвіду молодим поколінням.

Психолого-педагогічний моніторинг за О.М.Майоровим це система інформаційно супроводження навчально-виховного процесу (6, С.192). Він потрібен для отримання інформації про вихованця (на першому рівні). Ця інформація лежить в області внутрішнього, таємного і відноситься до особливостей психічної організації людини, впливаючи на процес набуття нею життєвої компетентності.

На основі отриманих результатів формується прогноз успішності діяльності вихованця, що дозволяє оптимальним шляхом вибудувати навчально-виховну стратегію для саморозвитку конкретного вихованця або групи в цілому.

Етапи створення систем моніторингу (7, С.96):

- 1 – визначення мети та провідних завдань;
- 2 – конкретизація завдань;

- 3 – створення робочого проекту;
- 4 – перевірка завдань;
- 5 – створення інструментарію;
- 6 – проведення досліджень;
- 7 – обробка результатів;
- 8 – первісний аналіз результатів;
- 9 – обговорення (валідація);
- 10 – підготовка заключного документа;
- 11 – використання результатів практичної діяльності.

Поруч з моніторингом невіддільним, але індивідуально специфічним складником розроблення та впровадження освітніх систем виступає оцінювання. Призначення як моніторингу, так і оцінювання полягає в тому, щоб упливати на прийняття рішень.

Оцінювання – управлінська функція, яку застосовують періодично та селективно за потреби здійснити незалежну, системну й об'єктивну перевірку стану процесу щодо досягнення чи відхилення від очікуваних результатів. Оцінювання не одноразовий захід, проте здійснюється в міру необхідності у відповідь на потребу глибшого та масштабнішого аналізу взаємозв'язку між проблемами та запитамі цільової групи, на задоволення якої спрямована діяльність організації, результативність та ефективність використання наявних ресурсів тощо 8, С. 14 .

Проміжне оцінювання (ex-mid) здійснюється в процесі функціонування освітньої системи, і його мета – визначити рівень досягнення поставлених цілей (очікуваних результатів) та чинників, що сприяють (заважають) її успішній реалізації.

Підсумкове оцінювання (ex-post) – здійснюється на заключному етапі моніторингу і має на меті визначити рівень його впливу або наслідки, та вивчити позитивний і негативний досвід для уникнення помилок у майбутньому. Це оцінювання стосується питання про загальну ефективність освітньої системи, і зокрема якості знань.

Виділяють п'ять основних типів оцінювання залежно від завдання, яке стоїть перед тим, хто здійснюватиме оцінювання.

1. Оцінювання послідовності дій/заходів:

- дає концептуальні відповіді на питання про логічну побудову системи (логічний взаємозв'язок між причинами й наслідками).
- дає концептуальні відповіді на питання щодо операційної логіки та послідовності дій у її рамках.

2. Попереднє оцінювання стратегії діяльності. Воно допомагає зрозуміти, як взаємодіють складові, як між собою, так і між ресурсами, необхідними на виконання завдань. Таке оцінювання допомагає відповісти на запитання типу: чи достатньо людських ресурсів відповідної кваліфікації, необхідних для виконання складних освітніх завдань? Чи своєчасно будуть надані фінансові, технічні й інші засоби для вирішення завдань тощо.

3. Оцінювання процесу реалізації – дає детальну інформацію про короткотермінові результати та доповнює зворотній зв'язок і тому допомагає керівництву.

- 3 – створення робочого проекту;
- 4 – перевірка завдань;
- 5 – створення інструментарію;
- 6 – проведення досліджень;
- 7 – обробка результатів;
- 8 – первісний аналіз результатів;
- 9 – обговорення (валідація);
- 10 – підготовка заключного документа;
- 11 – використання результатів практичної діяльності.

Поруч з моніторингом невіддільним, але індивідуально специфічним складником розроблення та впровадження освітніх систем виступає оцінювання. Призначення як моніторингу, так і оцінювання полягає в тому, щоб упливати на прийняття рішень.

Оцінювання – управлінська функція, яку застосовують періодично та селективно за потреби здійснити незалежну, системну й об'єктивну перевірку стану процесу щодо досягнення чи відхилення від очікуваних результатів. Оцінювання не одноразовий захід, проте здійснюється в міру необхідності у відповідь на потребу глибшого та масштабнішого аналізу взаємозв'язку між проблемами та запитамі цільової групи, на задоволення якої спрямована діяльність організації, результативність та ефективність використання наявних ресурсів тощо 8, С.14 .

Проміжне оцінювання (ex-mid) здійснюється в процесі функціонування освітньої системи, і його мета – визначити рівень досягнення поставлених цілей (очікуваних результатів) та чинників, що сприяють (заважають) її успішній реалізації.

Підсумкове оцінювання (ex-post) – здійснюється на заключному етапі моніторингу і має на меті визначити рівень його впливу або наслідки, та вивчити позитивний і негативний досвід для уникнення помилок у майбутньому. Це оцінювання стосується питання про загальну ефективність освітньої системи, і зокрема якості знань.

Виділяють п'ять основних типів оцінювання залежно від завдання, яке стоїть перед тим, хто здійснюватиме оцінювання.

1. Оцінювання послідовності дій/заходів:

- дає концептуальні відповіді на питання про логічну побудову системи (логічний взаємозв'язок між причинами й наслідками).
- дає концептуальні відповіді на питання щодо операційної логіки та послідовності дій у її рамках.

2. Попереднє оцінювання стратегії діяльності. Воно допомагає зрозуміти, як взаємодіють складові, як між собою, так і між ресурсами, необхідними на виконання завдань. Таке оцінювання допомагає відповісти на запитання типу: чи достатньо людських ресурсів відповідної кваліфікації, необхідних для виконання складних освітніх завдань? Чи своєчасно будуть надані фінансові, технічні й інші засоби для вирішення завдань тощо.

3. Оцінювання процесу реалізації – дає детальну інформацію про короткотермінові результати та доповнює зворотній зв'язок і тому допомагає керівництву.

4. Оцінювання шляхом дослідження окремих ситуацій (case study) – допомагає отримати дані на конкретних прикладах через вивчення вдалого й невдалого досвіду, щоби в подібних ситуаціях повторювати рішення або, навпаки, одразу шукати інші.

б. Мета-оцінювання покликане об'єднати результати кількох названих вище оцінювань, словесно певної тематики. При цьому, використовуючи загальні критерії та об'єднуючи різноманітні дані, роблять висновок щодо надійності та дієвості отриманих результатів. [8, С.18].

Значний досвід, накопичений наукою і практикою з оцінки і виміру окремих сторін педагогічної діяльності, існування цілих наукових шкіл, інтереси яких лежать в області розробки методології моніторингу та оцінки освітніх систем, в даний час ще не сформувався в самостійний загальноновизнаний науковий напрям, що володіє методологічним апаратом дослідження. Це зменшує можливості діагностики і корекції якості освітнього процесу, можливості здійснення моніторингових досліджень, спостережень динаміки наукованості та вихованості. У статті вжито спробу визначити напрямку, структуру та етапи освітнього моніторингу та оцінки якістю освіти. У розробці методологічного апарату моніторингових досліджень, забезпеченні підготовки фахівців і відповідних структур моніторингової діяльності вбачаються важливі шляхи підвищення ефективності управління якістю освіти та збільшення конкурентоспроможності вітчизняної шкільної системи.

Література:

1. Дікин О.М. Педагогічні технології: моніторинг успішності та ефективності учбової діяльності. // Шкільні технології, -1999. -№1-2, с.42-46.
2. І. Коваленко. Становлення і розвиток інтернатного закладу нового типу. //Сучасні інновації в реабілітаційній педагогіці (з досвіду роботи ХНРБЦ м. Запоріжжя)-Запоріжжя, Прем'єр, 2002.184 с.
3. Корекційна робота психолога /Упоряд.О.Главник. – К.: Шкільний світ, 2002. – 212 с.
4. П. Лепіхова. Соціалізація та соціально-психологічна компетентність як рівні особистості: зрілості. //Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: наук.-метод.зб./Ред.кол. Н.Софій (голова), І Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор), та ін. – К.:Контекст, 2000. – 336с.
- б. Майоров О.М. Моніторинг та проблеми інформаційного забезпечення керівництва школою.//Шкільні технології, - 1999.-№1-2, с.46-61.
- в. Майоров О.М. Тестування шкільних досягнень: нормування тестів. // Шкільні технології, -1999.-№3, с.179-199.
- г. Майоров О.М. Моніторинг соціальної ефективності та умов діяльності освітніх систем. // Шкільні технології, -1999.-№5, с.84-116.
- д. Посібник з моніторингу та оцінювання програм регіонального розвитку / Лендшел М., Винницький Б., Ратейчак Ю., Санжаровський І. за ред.. Санжаровського І., Пилиповського Ю. – К.: К.І.С., 2007.- 80 с.